
KOMPARATIVNA ISTORIOGRAFSKA TUMAČENJA DOGAĐAJA DRUGOG SVJETSKOG RATA U CRNOJ GORI

Jovan Muhadinović

Through a comparative analysis of some of the events that took place during the Second World War in Montenegro, I tried to point out the difference in views of authors who created in the communist period and those after it, who for decades have interpreted the same events completely differently. The product of this is a restless spirit with often more serious connotations in the auditorium and society in general.

Čitanjem istoriografske literature različitih autora, od kojih svaki na svoj način navodi događaje u Crnoj Gori od 1941–1945. godine, u radu sam dao prikaz nekih njihovih tumačenja. Literatura korišćena u tu svrhu je rezultat istoričara i publicista različitih generacija. Vremenski periodi u kojima su oni stvarali, imaju svoja obilježja, tako da ću za početak navesti kratke biografije ovih autora.

Dr Radoje Pajović (1934–2019) je bio istoričar koji je radio u Istorijskom institutu Crne Gore u Podgorici punih četrdeset godina. Objavio je deset knjiga kao autor ili koautor koje se tiču događaja u Drugom svjetskom ratu. Pored toga napisao je i preko stotinu članaka i priloga. Bio je redovan član Dukljanske akademije nauka i umjetnosti (DANU). Njegova knjiga *Kontrarevolucija i revolucija u Crnoj Gori – Četnički i*

federalistički pokret 1941–1945 u izdanju Istorijskog instituta SRCG, Podgorica iz 1977. godine korišćena je u ovom radu.¹

Dr Aleksandar Stamatović (1967) je istoričar koji je predavao istoriju u školama Podgorici, bio je honorarni profesor istorije na Bogosloviji Sv. Petra Cetinjskog na Cetinju. Objavio je više knjiga, članaka, rasprava i feljtona². Radi kao docent na Filozofskom fakultetu Univerziteta Istočno Sarajevo, Bosna i Hercegovina.³ U radu je kao izvor korišćena njegova knjiga *Istina o četnicima*, u izdanju Srpske radikalne stranke, Beograd iz 2000. godine.

Veljko Sjekloća je publicista, koji je za knjigu *Krsto Popović u istorijskoj građi i literaturi*, (Cetinje, 1998) kroz datu recenziju u pomenutom djelu dobio pohvale uz preporuku za štampanje iste od strane poznatih istoričara iz Crne Gore: akademika Miomira Dašića, prof. dr Radomana Jovanovića i dr Đura Vujovića⁴, tako da sam uzeo za shodno da je upotrijebim kao izvor u svom radu.

Milija Stanišić (1921–2012) je rođen u Vinićima, Danilovgrad. Studirao je medicinu. Član Komunističke partije Jugoslavije postao je 1940. godine, a već naredne godine je pristupio Narodnooslobodilačkom pokretu. U toku rata je bio politički komesar, a poslije je vršio dužnost načelnika štaba korpusa u Jugoslovenskoj armiji. Vojnu karijeru je završio u činu generalpukovnika.⁵ Njegovu knjigu *Dubinski slojevi Trinaestojulskog ustanka u Crnoj Gori* u izdanju, Istorijskog

¹ <http://www.gov.me/pretraga/202080/IN-MEMORIAM-RADOJE-PAJOVIC.html>

² A. Stamatović, *Istina o četnicima*, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2000, str. 412.

³ https://en.wikipedia.org/wiki/Aleksandar_Stamatović

⁴ V. Sjekloća, *Krsto Popović u istorijskoj građi i literaturi*, Cetinje, 1998, str. 396.

⁵ https://sl.wikipedia.org/wiki/Milija_Stanišić (podaci za sajt su preuzeti iz Vojne enciklopedije, 2, sveska 9, 1978, str. 142).

instituta Crne Gore, Podgorica iz 2005. godine, koristio sam u radu, s obzirom da je Stanišić pripadao eliti komunističkih oficira, a da su viđenja ljudi tog perioda često podložna reviziji savremenih historičara.

Pored ovih monografija, koristio sam članak Jadranke Selhanović – „Prilog izučavanju lika i djela generala Sava Čelebića“, objavljen u časopisu *Crnogorski anali* god. 3, br. 9, 2016. godine. Konsultovana su i dokumenta iz publikacije *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, borbe u Crnoj Gori 1942. godina*, tom 3, knjiga 2, Vojno-istorijski institut Jugoslovenske armije, Beograd iz 1950. godine.

Dva ključna pitanja koja ću obrađivati u ovom radu su: partizanski „zločin“ ili opravdana akcija pod Ostrogom 1943. godine i Zelenaši – učesnici 13. julskog ustanka, poslijeratni komunistički funkcioneri.

Partizanski „zločin“ ili opravdana akcija pod Ostrogom 1943. godine

Posebni utisak u knjizi dr Aleksandra Stamatovića *Istina o četnicima* na mene je ostavilo poglavlje pod nazivom „Krv na čivotu Sv.Vasilija Ostroškog“. Poglavlje govori o eliminisanju Blaža Đukanovića⁶ i Baja Stanišića⁷, komandanata četničkih

⁶ Blažo Đukanović (1883–1943) rođen je Lukovu, kod Nikšića. Školovao se u Rusiji. Kao učesnik Bombaške afere 1907. godine protiv knjaza Nikole, osuđen i zatvoren. Zbog zasluga u I svjetskom ratu, vraćen mu je oficirski čin. Komandovao je u ugušivanju Božićne pobune 1919. godine. Čin generala je dobio 1933. godine. Kratko je bio ban Zetske banovine do okupacije kraljevine Jugoslavije u aprilu 1941. godine; vidjeti: Mile Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941*, Beograd, 2004, str. 149, 150.

⁷ Bajo Stanišić (1891–1943) je rođen u Vinićima kod Danilovgrada. Završio je oficirsku školu na Cetinju 1912. godine. Poslije I svjetskog rata je

jeđinica Crne Gore u periodu Drugog svjetskog rata. Autor ovdje događaj opisuje kroz svjedočanstvo preživjelog četnika iz jeđinica koje su bile pod Ostrogom 1943. godine, Blagoja Andrića, rodom iz Ravne rijeke kod Bijelog Polja. Andrić je u svom svjedočenju štabu Zetskog četničkog odreda u Orjoj luci kod Danilovgrada opisao događaj čiji je bio neposredni učesnik. Izjavio je da su partizani poručili četnicima u Ostrogu na čijem čelu su bili general Blažo

Blažo Đukanović⁸

Bajo Stanišić⁹

prišao pristalicama bezuslovnog ujedinjenaj (bjelašima). U vojsci Kraljevine SHS/Jugoslavije dobio je čin pukovnika; vidjeti A. Stamatović, *Istina o četnicima*, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2000. godine, str. 181.

⁸ Izvor, M. Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941*, Beograd, 2004.

⁹ Izvor, A. Stamatović, *Istina o četnicima*, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2000.

Đukanović i pukovnik Bajo Stanišić da će im dozvoliti da se predaju, da vojska može ići slobodno. Pomenutim vođama je obećano pošteno suđenje. Stanišić se sa svoja tri rođaka zatvorio u Gornjem manastiru odbivši da se preda živ. Međutim, ostali četnici na čelu sa generalom Đukanovićem su se predali 18. oktobra 1943. godine. U pratnji partizana su smješteni u Donji manastir. Andrić je tada primijetio da su se neki partizani i četnici poznavali, ljubili, pozdravljali i dijelili duvan. Naveo je da su čelnici suda, koji je sudio četnicima, bili Blažo Jovanović¹⁰, Dragiša Ivanović¹¹, Puniša Perović¹².

¹⁰ Blažo Jovanović (1907–1976) rođen je u Veljem Brdu u Podgorici i kao srednjoškolac je primljen u KPJ. Diplomirao je pravo u Zagrebu. Učesnik je mnogih demonstracija protiv vlasti, a zbog revolucionarnog rada često je hapšen i zatvaran. U Trinaestojulskom ustanku je bio član Privremene komande. Poslije rata vršio je dužnost predsjednika Crne Gore. Proglašen Narodnim herojem 1952. godine; vidjeti: Milija Stanišić, *Rukovodeći kadrovi narodnooslobodilačke borbe u Crnoj Gori 1941–1945*, Podgorica, 1995, str. 54, 55.

¹¹ Dragiša Ivanović (1914–2001) rođen je u Sjenicama kod Podgorice u oficirskoj porodici. Član SKOJ-a je postao 1934. godine. Organizovao je ustanak u Kučima 1941. godine. Vršio je dužnosti komesara partizanskih odreda u toku rata. Završio je Tehnički fakultet u Beogradu; vidjeti: Milija Stanišić, *Rukovodeći kadrovi narodnooslobodilačke borbe u Crnoj Gori 1941–1945*, str. 176.

¹² Puniša Perović (1911) rođen u Šobajićima, kod Danilovgrada. Apsolvirao je pravo. Član KPJ je od 1933. godine. Zbog revolucionarnog rada još od tsudenstskih dana često je bio hapšen i zatvaran. Organizator je ustanka protiv okupatora u Danilovgradu. Bio je i ministar prosvjete u Crnoj Gori. Narodni heroj je postao 1953. godine; vidjeti: Milija Stanišić, *Rukovodeći kadrovi narodnooslobodilačke borbe u Crnoj Gori 1941–1945*, str. 61.

Blažo Jovanović¹³

Dragiša Ivanović¹⁴

Na sudskom procesu je prvo saslušan general Đukanović, potom ostali. Nakon završenog saslušanja u kasnim večernjim satima četnici su pritvoreni, dobili su večeru, nije im bio dozvoljen razgovor. Rano ujutro sljedećeg dana partizani su ih probudili, govoreći da se ne brinu da će da ih predaju Njemcima. Odveli su ih pred školu svezane i otpočeli paljbu. Po njegovom iskazu hicima revolvera su ubijali one koji su još bili živi i svlačili im odjeću. On nije bio pogođen i iskoristio je nepažnju partizana i pobjegao. U Štabu na Orjoj luci je rekao i da je u toku tri dana koliko se krio od partizana čuo da je pukovnik Bajo Stanišić ubijen na prozoru manastira, a da su njegovi rođaci izvršili samoubistvo.¹⁵

Jedna od stvari koja mi je zaokupila pažnju u poglavlju knjige je izjava historičara Stamatovića: „Režimski komunistički historičari, u svojim posljernim radovima uporno u forsirali

¹³ Izvor, *sl.m.wikipedia.org*

¹⁴ Izvor, *Narodni Heroji Jugoslavije*, Beograd, 1975.

¹⁵ A. Stamatović, *navedeno djelo*, Beograd, 2000, str. 344–347.

tezu, da su Njemci navodno iz Nikšića i Danilovgrada pokušali da deblokiraju manastir Ostrog i spasu četnike. Sve to je notorna laž“. Sad ću se uz ovo vratiti i na naslov poglavlja „Krv na čivotu Sv.Vasilija Ostroškog“. Naime, u toku postdiplomskog, ali i osnovnog fakultetskog studija studenti istorije su upozoravani da kao budući istoričari treba u svojim radovima budu odmjereni. Ovo se posebno naglašavalo na magistarskim postdiplomskim studijama kroz udžbenike koji uvode istoričare u pravila objektivnog pisanja svojih radova sa naznakom da ne koriste pretjerano zvučne ili gorećih termina, naslova, zaključaka. Nepoštovanje ovih pravila pisanja naučnih radova prijeti da ozbiljno poremeti objektivnost istoričara i povede ga u subjektivno tumačenje teme koju obrađuje. Naslov ovog poglavlja i posljednja rečenica u citiranom pasusu upravo na to liče. Nije toliko problem ni subjektivno tumačenje nekog od istoričara, već ono što će on da prenese na čitaoce koji nijesu stručnjaci za prošlost. Često takvi transferi dovode do onoga što je aktuelno na prostoru bivše Jugoslavije već dugo, a to je rastući nacionalizam i šovinizam koji prijeti da spriječi oporavak ovog dijela svijeta.

U poglavlju je dat i prepis narodne tužbalice koja je objavljena u *Crnogorskom vjesniku*¹⁶, dok je još okupacija bila vrlo aktivna. Interesantno je pomenuti da ukoliko vođe četničkog pokreta Đukanović i Stanišić, nijesu imali nikakvu saradnju sa fašistima, već su bili njihovi protivnici, kako da se oni oplakuju u gradskim novinama, koje su tada morale biti pod kontrolom i cenzurom vlasti?

Pomenuo bih i posljednji pasus autora ove knjige koji ću citirati zbog sadržaja: „Istorija se i povodom ovog događaja ponovila. Naime, godine 1852, vojvoda Mirko Petrović sa 24 Crnogorca branio je i odbranio Ostrog od Turaka više dana dok mu nije stigla pomoć od njegovog brata knjaza Danila.

¹⁶ Isto, str. 348.

Đukanović i Stanišić nijesu bili te sreće, jer većih četničkih formacija u blizini nije bilo. Oni su mogli da se povuku negdje drugo, ali nijesu htjeli ostaviti manastir na milost i nemilost partizanima. Turci i partizani su jurišali na manastir Ostrog. Već sama ta činjenica, kad čovjek o njoj počne razmišljati, dovoljno govori kakav je bio partizanski pokret, i ko je veću štetu nanio srpskom narodu, Turci ili partizani?“¹⁷

Prvo ću analizirati ovaj dio: „Đukanović i Stanišić nijesu bili te sreće, jer većih četničkih formacija u blizini nije bilo. Oni su mogli da se povuku negdje drugo, ali nijesu htjeli ostaviti manastir na milost i nemilost partizanima.“ Autor i sam na strani 347, govori da su komunistički režimski historičari plasirali „notornu laž“ da su Njemci išli u deblokadu četnika pod Ostrogom. Ako su četnici kako autor kaže bili blokirani, ne stiče se utisak da su negdje drugo mogli da odu. Zatim kaže: „nijesu htjeli ostaviti manastir na milost i nemilost partizanima.“ Ako nijesu htjeli ostaviti manastir partizanima zašto su se Đukanović i skoro svi četnici predali. Zar na taj način nijesu upravo ostaviti manastir komunistima na milost i nemilost? Ako misli na to što se sa svojim rođacima pukovnik Stanišić zatvorio u manastir, stiče se utisak da je branio sebe i svoju ideologiju, jer teško da je sa tim snagama išta mogao „odbraniti“, jer na kraju nije odbranio ni sebe. „Turci i partizani su jurišali na manastir Ostrog.“ Mislim da se u vezu ne mogu dovesti Turci, napad na Crnogorce u Ostrogu u 19. vijeku i partizani! Jer su Turci po proboju Crnogoraca i spašavanju moštiju Sv. Vasilija Ostroškog spalili manastir. Partizani su likvidirali ideološkog neprijatelja, a manastir i mošti nijesu uništili. Samo poređenje partizana i Turaka je neprikladno, jer su vjerovatno preci mnogih od tih partizana te 1852. godine branili manastir Ostrog. Na kraju poređenje Đukanovića i Stanišića sa vojvodom Mirkom i Crnogorcima zatvorenim u Ostrogu nije nimalo adekvatno, jer

¹⁷ A. Stamatović, *navedeno djelo*, Beograd, 2000, str. 351.

su se ovi drugi borili za slobodu, a četnički oficiri se pominju kao saradnici okupatora.

Radoje Pajović u svom radu pominje da su poslije opkoljavanja četnika u Ostrogu od strane partizana, njemačke i četničke snage od Danilovgrada i Nikšića uz podršku aviona, tenkova i artiljerije pokušale da ih oslobode. Peta partizanska brigada je odbila te pokušaje. Pajović kao i Stamatović¹⁸ navodi da je po zauzeću Crne Gore od Njemaca između četnika i ovog okupatora postojalo nepovjerenje. Međutim, ističe da je već postojao dogovor po kojem Njemci od strane četnika neće biti napadani. Sem toga, već tada su neki četnički komandanti, kao oni u Danilovgradu i Nikšiću sarađivali sa okupatorom. Eliminisanje četničkog vođstva pod Ostrogom, po zaključcima ovog autora, imalo je ogroman značaj jer je to u redovima četnika izazvalo veliku pometnju i demoralisanost. Poslije toga su ostale četničke vođe prešle u otvorenu saradnju sa okupatorom.¹⁹ Partizanski pokret od tada sve više dobija na značaju u Crnoj Gori.

Likvidacija Đukanovića i Stanišića ubrzaće prekid saradnje četnika i saveznika, koji će se okrenuti Narodnooslobodilačkom pokretu, na čelu sa Titom. Podaci koje će saveznici dobijati sa terena ukazivaće na saradnju četnika i Njemaca, što će biti jedan od glavnih razloga prekida podrške.

Na kraju ovog pitanja citiraću i ono što je Stamatović naveo umjesto predgovora, a potom i u uvodu na početku svoje knjige:

„Režimski komunistički istoričari pisali su istoriju oglušivši se o sva načela naučne objektivnosti, a sve u službi jedne partije i njene ideologije. Korist je bila velika, tj. brzo sticanje zvanja magistara i doktora istorijskih nauka, mjesta u

¹⁸ Isto, str. 348.

¹⁹ R. Pajović, *Kontrarevolucija i revolucija u Crnoj Gori – Četnički i federalistički pokret 1941–1945*, Istorijski institut SRCG, Podgorica, 1977, str. 412, 413.

institutima i univerzitetima, materijalna satisfakcija, dobre beneficije i putovanja po istorijskim simpozijumima u Jugoslaviji i inostranstvu. **Kako su se služili istinom, tako im i Bog pomogao...** Zbog toga je i autor ove knjige, istu pisao bez emocija, hladnog razuma, vršeći selekciju izvora na naučan način, da ne bi jednog dana doživio istu sudbinu, kao što će je doživjeti, i već je doživljavaju režimski komunistički istoričari.“

„U Jugoslaviji, izuzimajući nekoliko poslednjih godina, kada je bar formalno otpočeo djelovati višestranački sistem, **izdavana su djela režimske komunističke historiografije, ličena objektivnosti, a u službi komunističke partije i njene ideologije.** Zbog toga, autor ove knjige, ta djela u njoj neće značajnije tretirati, ali naglašava da su ona vrlo brižljivo proučena, i neka od njih biće navedena u literaturi.“

Djelovi citiranog teksta koji su boldirani upravo otvaraju pitanje da li je naučnost u knjizi ispoštovana. Posebno podvučenim rečenicama nije mjesto u naučnom tekstu, ako je stvarni cilj ove knjige uopšte da ukaže na greške prethodne historiografije, a ne da posluži kao temelj u službi neke druge ideologije.

Moram naglasiti da slične stavove i komentare, sličnu terminologiju koja bi **direktno** dovodila u pitanje odnos istoričara prema objektivnosti u djelu Radoja Pajovića koje je korišćeno za poređenje datih činjenica u radu, nijesam pronašao.

*Zelenaši – učesnici 13. julskog ustanka,
poslijeratni komunistički funkcioneri*

Ovo pitanje bavi se upoređivanjem istorijskih analiza ličnosti u djelima pomenutih autora: Radoja Pajovića, *Kontrarevolucija i revolucija u Crnoj Gori – Četnički i federalistički pokret 1941–1945*, Aleksandra Stamatovića *Istina o četnicima*, Veljka

Sjekloće, *Krsto Popović u istorijskoj građi i literaturi*, Milije Stanišića *Dubinski slojevi Trinaestojulskog ustanka u Crnoj Gori*. Pored toga korišćen je i članak Jadranke Selhanović koji govori o ovoj temi.

Zelenaši su bili grupacija protivnika bezuslovnog ujedinjena Crne Gore na Podgoričkoj skupštini.²⁰ Kasnije su pod tim imenom bili poznati u zemlji. Formiranjem Crnogorske federalističke stranke postaju njeni članovi i pristalice.²¹

Ličnosti²² koje će biti obrađene u ovom pitanju pripadale su upravo federalističkom pokretu, koji se zalagao za federalni pristup Crne Gore u novu južnoslovensku zajednicu u granicama koje su Crnoj Gori pripadale prije ujedinjenja. Neki od ovih ljudi su učestvovali i u Božićnom ustanku januara 1919. godine sa željom da obnove crnogorsku državnost ukinutu na Podgoričkoj skupštini 26. novembra 1918. godine.

Autori čija djela sam naveo kao izvore korišćene u ovom dijelu rada imaju različite poglede na djelovanje Sava Čelebića, Mihaila Vickovića i Joksima Radovića. Komparacijom njihovih zaključaka pokušaću da prikazem promjenu tumačenja kojoj je istorija podložna kod nas već više decenija.

Savo Čelebić (1876–1955) je rođen u Štitarima, Lješanska nahija, Knjaževina Crna Gora. Osnovnu školu je završio u rodnom selu, dok je na Cetinju učio podoficirsku i oficirsku školu. Komandir Oraško-štitarske čete bio je od 1911. godine. Učesnik je balkanskih ratova, u kojima je iskazao veliku hrabrost. Pod Skadrom je ranjavan, a za zasluge je dobio zlatnu Obilića medalju. U Drugom balkanskom ratu se takođe pokazao kao veoma sposoban vojnik i predložen je za

²⁰ R. Pajović, *navedeno djelo*, str. 17.

²¹ Isto, str. 19.

²² V. Sjekloća, *Krsto Popović u istorijskoj građi i literaturi*, Cetinje, 1998, str. 293; A. Stamatović, *Istina o četnicima*, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2000, str. 366, 367.

Karađorđevu zvijezdu. Prvi svjetski rat ga je zatekao kao komandanta crnogorskih četa i bataljona od Pljevalja preko Foče, Goražda do Romanije. Kapitulacijom crnogorske vojske 1916. godine, interniran je u logor Boldogason u Mađarskoj, gdje je proveo dvije godine. Po završetku rata i povratku u domovinu bio je protivnik bezuslovnog ujedinjenja i kao takav bio je jedan od ustaničkih vođa Božičnog ustanka 1919. godine. Poslije propasti ustanka boravio je u Gaeti do povratka u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca gdje je potom određeno vrijeme bio pod prismotrom vlasti. U zemlji je postao član Crnogorske federalističke stranke, ali je zabilježeno da je na izborima u svom mjestu 1926. godine glasao za Komunističku partiju Jugoslavije. Učesnik je 13-ojulskog ustanka u Crnoj Gori. Kao stari znanac Krsta Popovića, vođe zelenaškog pokreta, od strane Peka Dapčevića i Veljka Mićunovića komandanta i komesara Lovčenskog partizanskog odreda je predložen da vodi pregovore sa zelenaškim vođom oko njegovog prilaska partizanima. U odsustvu Peka Dapčevića komandovao je partizanskim jedinicama februara 1942. godine u sukobu sa italijanskim okupacionim snagama u Lješanskoj nahiji i nanio im velike gubitke. Odlaskom partizana za Bosnu, poslije ugušivanja ustanka je uhapšen. Kazna smrću mu je zamijenjena vremenskom i prebačen je u logor u Italiji. Kapitulacijom Italije je oslobođen i prebacio se u Jugoslaviju. U Drvaru se sreo sa Titom i dobio uputstva da ponovo pregovara sa Krstom Popovićem o prelasku na stranu partizana. Na predlog Peka Dapčevića postao je član Prezidijuma takođe je bio i član Crnogorske antifašističke skupštine narodnog oslobođenja (CASNO). Dobitnik je osamnaest odlikovanja za hrabrost među kojima su dvije zlatne Obilića medalje.²³

²³ V. Sjekloća, *navedeno djelo*, str. 293–295.

Savo Čelebić se u knjizi Aleksandra Stamatovića pominje kao jedan od „separatista“²⁴ koji je 12. jula 1941. bio učesnik na Petrovdanskoj skupštini kada je na Cetinju proglašena Nezavisna Crna Gora pod italijanskim protektoratom. Zabilježeno je da poslije proglašenja istakao alaj barjak²⁵ na balkonu Dvorca kralja Nikole „uz prisustvo ostalih zelenasa i italijanskih vojnika.“²⁶ Kao i Sjekloća, Stamatović navodi činjenicu da je Čelebić poslije prešao u partizane, bio savjetnik u Štabu Lovčenskog narodnooslobodilačkog pokreta, zatim daje detalje o njegovoj internaciji u Italiju, po slomu ustanka u Crnoj Gori, kao i njegove pozicije u CASNO-u na kraju rata.²⁷

Bitna razlika u interpretaciji biografije ove ličnosti kod ova dva autora je da kod Stamatovića i pored navoda da je Čelebić prešao u partizane poslije učešća na Petrovdanskoj skupštini, nigdje se ne spominje izričito da je bio i učesnik 13-ojulskog ustanka, koji je izbio dan nakon pomenute skupštine. Na taj način, čitalac vrlo lako može da stekne utisak je ova ličnost prišla partizanima isključivo radi spašavanja svog života. Iz izvora drugih autora ćemo vidjeti koliko može nekorišćenje i nekomparacija različitih izvora i autora da dovede čitaoca do takvih utisaka.

²⁴ Pripadnici Crnogorske federalističke stranke koja je zahtijevala federalni status Crne Gore u Kraljevini SHS i JU. Zbog učesnika u Božićnom ustanku 1919. godine koji su pokušali da odvoje Crnu Goru, a nakon toga su bili članovi i prvaci ove stranke, sve članstvo je prozvano separatistima.

²⁵ Crnogorska ratna zastava iz doba dinastije Petrović-Njegoš.

²⁶ Citat – A. Stamatović, *navedeno djelo*, str. 367.

²⁷ A. Stamatović, *navedeno djelo*, str. 367.

Savo Čelebić²⁸

U članku Jadranke Selhanović pod nazivom *Prilog izučavanju lika i djela Sava Čelebića* se ističe da je on poslije završene Petrovdanske skupštine bio nezadovoljan onim što su Italijani izložili kao cilj njihove politike u Crnoj Gori. Upravo se to navodi kao razlog njegovog razilaženja sa vođama crnogorskih federalista. Selhanović kaže da je on od prvih dana ustanka protiv okupatora aktivno u njemu učestvovao.²⁹

Stamatović nigdje nije pomenuo ni ono što je Veljko Sjekloća naveo o glasanju Čelebića za komuniste 1926. godine, kao ni to da je početkom 1942. komandovao partizanskim jedinicama u borbi protiv Italijana. Prema ovim podacima moglo bi se zaključiti da ukoliko se nije slagao sa nekim stvarima u komunističkoj ideologiji, da to nije slučaj i sa borbom za oslobođenje naroda od okupatora.

²⁸ Izvor, *portalanalitika.me*

²⁹ J. Selhanović, „Prilog izučavanju lika i djela Sava Čelebića“, *Crnogorski anali*, god. 3, br. 9, Cetinje, 2016, str. 46.

Sava Čelebića kao čovjeka od povjerenja pominje i Pajović navodeći da je on imao sastanke sa vođom zelenaša Krstom Popovićem, kako zbog velikog ugleda među oficirima drugih vojnih formacija u toku okupacije, tako i među crnogorskim narodom.³⁰ Poslije oslobođenja iz logora u Italiji je lično od Tita dobio naređenje po pitanju rješavanja spora sa Krstom Popovićem. Ovi pregovori su bili bezuspješni, tako da je Popović likvidiran tokom 1947. godine kao neprijatelj naroda.³¹

Mihailo Vicković je takođe pomenut u knjizi Aleksandra Stamatovića, u kojoj se kaže da je Vicković rođen u Čeklicima kraj Cetinja i da je aktivno učestvovao u Božićnoj pobuni 1919. kao pristalica kralja Nikole. Nakon toga bio je pripadnik crnogorske vojske u emigraciji. Povratkom u zemlju postao je član Crnogorske federalističke stranke, a bio je i predsjednik Čekličke opštine (danas je to dio opštine Cetinje). Stamatović dalje navodi za Vickovića: „Po ulasku italijanskog okupatora u Crnu Goru učestvovao je u pripremama Petrovdanskog sabora“³². Potom daje podatke o njegovom prelasku u partizane i poziciji komesara Lovćenskog odreda.

U knjizi Milije Stanišića u kojoj se govori o ustanku u Crnoj Gori navodi se da je i Mihailo Vicković bio jedan od onih federalista koji poslije saslušanja Petrovdanske skupštine nijesu bili zadovoljni uslovima proglašenja nezavisne Crne Gore³³. Stamatović pored pomena Vickovićevog prelaska u partizane, ne naglašava da je ovaj bio aktivni učesnik 13-ojulskog ustanka. Na iste podatke nailazimo i u dokumentima iz perioda NOB-a.³⁴

³⁰ R. Pajović, *navedeno djelo*, str. 127.

³¹ V. Sjekloća, *navedeno djelo str.* 295 i 328.

³² A. Stamatović, *navedeno djelo str.* 367.

³³ M. Stanišić, *Dubinski slojevi Trinaestojulskog ustanka u Crnoj Gori*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2005, str. 61.

³⁴ *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, borbe u Crnoj Gori 1942. godina*, tom 3, knjiga 2,

Joksim Radović je u Stamatovićevoj knjizi *Istina o četnicima*, pomenut kao poručnik crnogorske vojske, aktivni zelenoš i učesnik Božićnog ustanka. Bio je član Crnogorske federalističke stranke, i u međuratnom periodu je istican kao njen kandidat na izbornim listama. Stamatović je napisao da je Radović, po okupaciji Crne Gore i obrazovanju kolaboracionističkog Privremenog crnogorskog komiteta, postavljen je za predsjednika opštine Danilovgrad. Potom se pridružio partizanima, bio je član i CASNO-a, a vojničku karijeru je završio kao pukovnik Jugoslovenske armije.³⁵

Podatke o poziciji koju je imao Radović u Danilovgradu 1941. godine pominje i Radoje Pajović u svojoj knjizi, ali u fusnoti, ističe da je on „aktivno učestvovao u narodnooslobodilačkom pokretu“³⁶, dok Stamatović to u svojoj knjizi nigdje ne pominje.

Komunistička propaganda koja je u toku ustanka u Crnoj Gori, ukazivala na kolaboraciju federalista sa okupatorom i negativnim posljedicama toga po narod, državu i ličnost tih istih ljudi, na neke od njih je uticala da se aktivno uključe u ustanak i borbu protiv okupatora do kraja rata.³⁷

Kod mnogih federalista ulaskom italijanske vojske u Crnu Goru su oživjele uspomene na vezanost crnogorske dinastije Petrović-Njegoš i italijanske vladajuće kuće Savoja. Svi oni kao ljudi koji su se borili za status Crne Gore, i njenu punopravnost u Kraljevini Jugoslaviji, u prvom trenutku u italijanskoj vojsci nijesu vidjeli okupatora. Međutim, to se upravo takvim pokazalo završetkom Petrovdanske skupštine 1941. godine, na kojoj su ličnosti pomenute u radu učestvovala. Ovi ljudi su za razliku od

Vojno-istorijski institut Jugoslovenske armije, Beograd, 1950, str. 50, 150, 181, 190.

³⁵ A. Stamatović, *navedeno djelo*, str. 367.

³⁶ R. Pajović, *navedeno djelo*, str. 53, fusnota: br. 94.

³⁷ M. Stanišić, *navedeno djelo*, str. 61.

nekih odbili obnavljanje Crne Gore kao marionetske države, i pridružili se ustanku koji je izbio 13. jula iste godine, protiv okupatora. Poslije rata oni su postali funkcioneri u socijalističkoj Jugoslaviji.

Korišćena literatura

- Aleksandar Stamatović, *Istina o četnicima*, Srpska radikalna stranka, Beograd, 2000. godine.
- Mile Bjelajac, *Generali i admirali Kraljevine Jugoslavije 1918–1941*, Beograd, 2004.
- Milija Stanišić, *Dubinski slojevi Trinaestojulskog ustanka u Crnoj Gori*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica, 2005. godine.
- Milija Stanišić, *Rukovodeći kadrovi narodnooslobodilačke borbe u Crnoj Gori 1941-1945*, Podgorica, 1995.
- *Narodni Heroji Jugoslavije*, Beograd, 1975.
- Radoje Pajović, *Kontrarevolucija i revolucija u Crnoj Gori – Četnički i federalistički pokret 1941–1945*, Istorijski institut SRCG, Podgorica, 1977. godine.
- Veljko Sjekloća, *Krsto Popović u istorijskoj građi i literaturi*, Cetinje, 1998. godine.

Korišćeni članci

- J. Selhanović, „Prilog izučavanju lika i djela Sava Čelebića“, *Crnogorski anali*, god. 3, br. 9, Cetinje, 2016. godine.

Korišćeni zbornici

- *Zbornik dokumenata i podataka o narodnooslobodilačkom ratu jugoslovenskih naroda, borbe u Crnoj Gori 1942. godina*, tom 3, knjiga 2, Vojno-istorijski institut Jugoslovenske armije, Beograd, 1950. godine.

Korišćene internet stranice

- <http://www.gov.me/pretraga/202080/IN-MEMORIAM-RADOJE-PAJOVIC.html>
- https://sl.wikipedia.org/wiki/Milija_Stanišić
- https://en.wikipedia.org/wiki/Aleksandar_Stamatović
- <https://portalanalitika.me>
- <https://sl.m.wikipedia.org>